

ОБЩАТА СЕЛСКОСТОПАНСКА ПОЛИТИКА И БЪЛГАРСКОТО СЕЛСКО СТОПАНСТВО В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ

THE COMMON AGRICULTURAL POLICY AND BULGARIAN AGRICULTURE IN EUROPEAN UNION

Иван Бянов

Ivan Byanov

Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“
„St. Cyril and St. Methodius“ University of Veliko Tarnovo

Abstract: Implementation of Common Agricultural policy is essential for agriculture development for all member states. At this paper the focus is on specific variable as Standard Output and Annual Working Unit which are the basic on agricultural performance in EU. This paper is observe the new member states and Bulgaria as well.

Keywords: CAP, SO, AWU, Bulgaria, new member states.

JEL: N50, P23, Q18

ВЪВЕДЕНИЕ

Общата селскостопанска политика (ОСП) е една от най-старите интеграционни политики на Европейския съюз. През 2016 г. Европейският съюз е изнесъл стоки на обща стойност от 5356,7 млрд. щ.д., а е внесъл стоки за 5218,6 млрд. щ., като 61,25% от общата му търговия са се дължали на страните членки на ЕС–28 (63,06% от износа и 59,38% от вноса) (Mateev, 2017, p. 145). Селското стопанство на България е от ключово значение за развитието на икономиката на страната в селските райони и поради това целенасоченото приложение на ОСП е от фундаментално значение за голяма част от населението и регионите. Обект на изследване е динамиката в структурата на земеделските стопанства от началото на 21 век, проследена чрез специфични показатели от Евростат и изчислени от автора за целите на доклада. Факт е, че за развитието на икономиката са необходими големи инвестиции, които, от своя страна, изискват наличието на достатъчно капитал (Naama, 1999, p. 53).

ИЗЛОЖЕНИЕ

В настоящия доклад се спирам върху специфичните за селското стопанство показатели – стандартен производствен обем (СПО), годишни работни единици (ГРЕ) и земеделски стопанства и използвана земеделска площ (ИЗП). Стандартен производствен обем на земеделска продукция (с растениевъден или животновъден произход) е средната парична стойност на цена на производител на изхода на стопанството в евро на хектар или на глава добитък за 3–5-годишен период. Сумата от СПО на хектар и на глава добитък в земеделското стопанство показва икономическия размер на стопанството, изразен в евро ([https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Glossary:Standard_output_\(SO\)](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Glossary:Standard_output_(SO))).

Една годишна работна единица (ГРЕ) е равна на работата от един човек на пълно работно време в земеделско стопанство. Пълното работно време съответства на минималните часове на заетост в отрасли извън земеделието. Ако националното законодателство не предвижда минимум отработени за годината часове, то се приемат 1800 часа, които са равни на 225 работни дни по 8-часов работен

ден ([https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Glossary:Annual_work_unit_\(AWU\)](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Glossary:Annual_work_unit_(AWU))). Съвременният свят е силно повлиян от непрекъснато променящата се среда. Необходимо е организациите да реагират на изискванията за промяна както по отношение продължителността на цикъла за разработване на нови продукти и услуги, така и относно развитието на конкурентните си предимства. Подходът за осигуряване на продуктивност чрез ефективно управление на рутинните операции в устойчива организационна структура не е в състояние да отговори на изискванията в среда с висока степен на неопределеност или ограниченост на ресурсите (Dimitrova, 2018, p. 6).

Създадената през 1962 г. Обща селскостопанска политика (ОСП) на ЕС¹ представлява партньорство между селското стопанство и обществото, между Европа и нейните земеделски производители. Основните ѝ цели, продиктувани от тогавашната конюнктура, са:

1. Повишаване на производителността в селското стопанство, за да се осигури постоянно снабдяване на потребителите с храна на достъпни цени;

2. Гарантиране на приемлив жизнен стандарт на селските стопани от ЕС.

Предлагането на земеделски продукти силно се влияе от съотношението между разходите за производство на земеделския продукт и неговата пазарна цена (Lubenov, 2016, p. 22). Икономистите често твърдят, че причината за бедността е ниската производителност. Производителността на труда е величина, която показва конкурентоспособността на организационната единица, отрасъла, страната (Pencheva, 2016, p. 7). Неблагоприятното въздействие на човешката дейност обхваща всички компоненти на природата, което е причина за появата на необратими промени в нея и за изчерпването на множество важни ресурси, необходими за съществуването на живота на планетата в бъдеще (Dimanov, 2017, p. 49). В наши дни, петдесет и седем години по-късно – когато устойчивостта е ключова дума за все повече компании (Petrova, 2018, p. 57), ЕС е изправен пред нови предизвикателства, а именно:

1. Продоволствена сигурност – производството на храни в световен мащаб е необходимо да се удвои, за да се изхрани световното население от 9 млрд. души през 2050 г.;

2. Изменение на климата и устойчиво управление на природните ресурси;

3. Опазване на селските райони в ЕС и поддържане жизнеспособността на тяхната икономика.

Тези три взаимно утвърждаващи се приоритета следва да помогнат на ЕС и на държавите членки да осигурят високи нива на заетост, производителност и социално сближаване. Освен това според организацията на ООН за прехрана и земеделие към 790 млн. души, приблизително една пета от населението на развиващите се страни, са хронически гладни (Stoyanova, 2016, p. 21). Осигуряването на достъп за развиващите се страни до западните пазари е „както морален, така и икономически императив“. Като изразител на външния сектор на дадена икономика външнотърговският стокообмен е показателен за нейната отвореност, за участието ѝ в международното разделение на труда, международната ѝ търговска специализация и конкурентоспособност (Marinov, 2017, p. 196). Следва да се вземе под внимание и фактът, че земеделието е рисков отрасъл и трябва да се управлява разумно също като банковия сектор. Ефективното управление на риска в банковия сектор е от изключително значение, тъй като редица фалити в световен мащаб са породени от пропуски и слаби моменти в моделите на банките за оценка и управление на риска (Tsanevska, 2017, pp. 135–136). Както и индустриалното предприемачество, аграрното също е тясно свързано с развитието на науката. Въпреки че индивидуалните усилия в тази посока са с много ограничен характер, посредством намесата на държавата могат да се отчитат значителни успехи (имат се предвид опитните станции, в които се тестват нови сортове растения и породи животни). Рискът присъства в значителна степен в сферата на аграрното предприемачество не само поради колебанията в пазарната конюнктура, но най-вече поради непредвидимостта на въздействие на природните сили върху селскостопанската продукция (Hristova, 2013, p. 39). Необходимо е гладко функциониране на земеделските пазари, за да се гарантира и развитието на сектора. Същата зависимост се наблюдава и при поетапното изграждане на отворени и конкурентни пазари на електроенергия, които да прераснат в единен електроенергиен пазар на електричество и газ (Byanova, 2017, p. 179).

В Таблица 1. *Стандартен производствен обем на земеделските стопанства* се наблюдава общата динамика на променливата през изследвания период. Налице е общ постоянен тренд на нараст-

¹ За повече информация: Общата селскостопанска политика – Историята продължава, ISBN 978-92-79-23260-2, Люксембург, 2012 г.

ване на стойността на потенциала на произведената продукция от земеделския сектор в съвкупността ЕС-Н13, вкл. и България.

Табл. 1. Стандартен производствен обем на земеделските стопанства

години	2005	2007	2010	2013	2016
ЕС-Н13	43 077 320 200	44 343 516 540	48 732 698 720	56 175 740 180	62 657 384 620
България	2 321 280 990	2 314 429 630	2 536 665 610	3 335 670 170	3 842 891 030

Източник: създадена от автора по данни от Евростат

В Таблица 2. е отразена промяната в общия брой на земеделските стопанства за 13-годишен период. Осезаем е спадът на тази величина като за съвкупността намалението е с над 2,7 млн., т.е. с 31,65%. Същевременно в България се наблюдава същата тенденция, но с двойно по-голям спад – от 70%.

Табл. 2. Брой на земеделските стопанства

години	2003	2005	2007	2010	2013	2016
ЕС-Н13	8 782 460	8 635 540	8 219 240	7 022 510	6 401 580	6 003 100
България	665 548	534 610	493 130	370 490	254 410	202 720

Източник: Създадена от автора по данни от Евростат

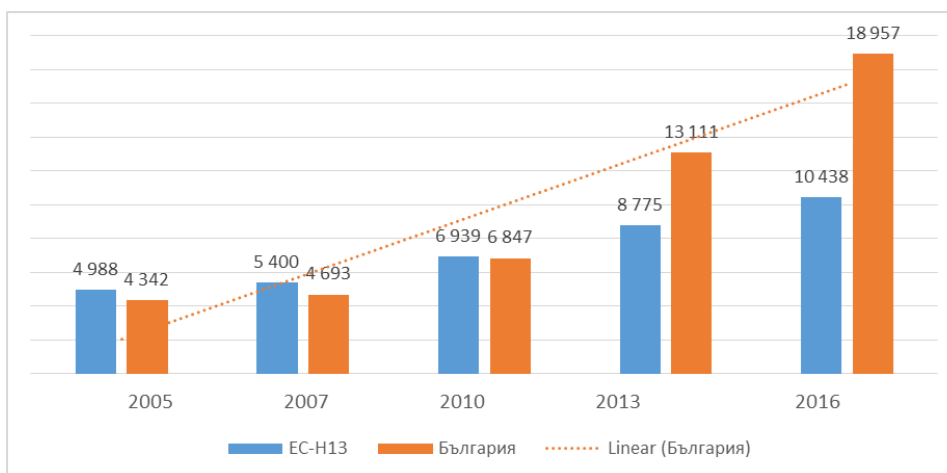
Това, което е безспорен принос от членството на новите страни в Общността и прилагането на ОСП, е чувствителното увеличение на използваната земеделска площ (ИЗП), изобразено на Таблица 3. За България и за ЕС-Н13 е налице прираст съответно с малко над 1,5 млн. ха и 2,6 млн. ха. Цифрите показват, че над половината от увеличението на ИЗП в новите страни членки се дължи на България, т.е. страната ни е с огромен недоизползван ресурс в земеделието. На пръв поглед това е повод за радост, но в следващите редове на доклада ще разберем, поне отчасти, защо реално българското селско стопанство не е сред отличниците на ЕС.

Табл. 3. Използвана земеделска площ

години	2003	2005	2007	2010	2013	2016
ЕС-Н13	46 812 520	47 064 630	48 917 640	49 702 580	50 039 910	49 417 490
България	2 904 480	2 729 390	3 050 740	4 475 530	4 650 940	4 468 500

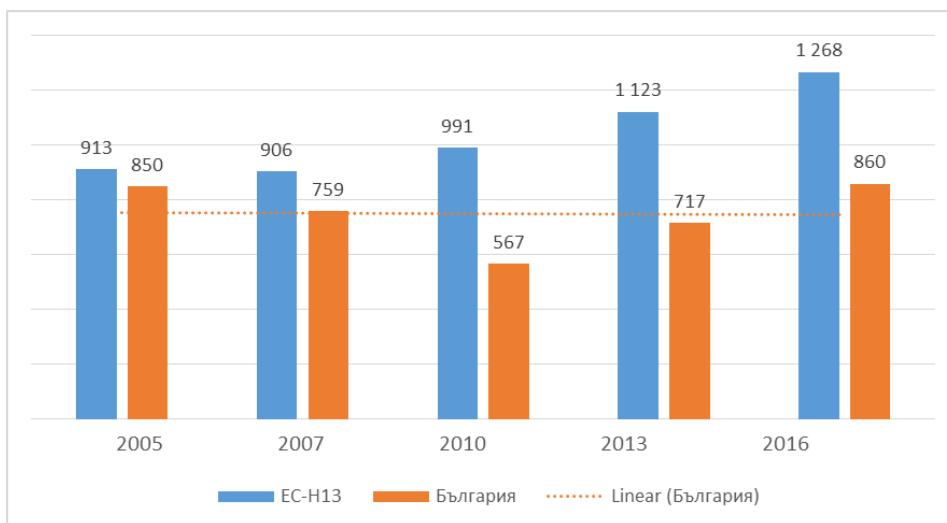
Източник: Създадена от автора по данни от Евростат

На фигура 1. е представен показателят *Стандартен производствен обем на стопанство*, при който се наблюдава ясна тенденция на първоначално догонване, а впоследствие – дори и изпреварване на България спрямо средната величина на ЕС-Н13. Първоначално при анализа виждаме, че е налице прираст в България с 4,36 пъти през 2016 спрямо 2005 г., но както се спомена няколко параграфа по-нагоре, огромният спад в броя на земеделските стопанства не може и не трябва да се пренебрегва. Факт е, че в структурата на българското земеделие остават основно т.нар. пазарно ориентирани земеделски стопанства, а отпадат дребните. Това обаче е много висока социална цена, която плащат българските селски райони, и води до масовото им обезлюдяване. Виждаме, че при ЕС-Н13 увеличението на този показател е 2 пъти, т.е. много по-плавно се извършват преход и реструктуриране в съвкупността.

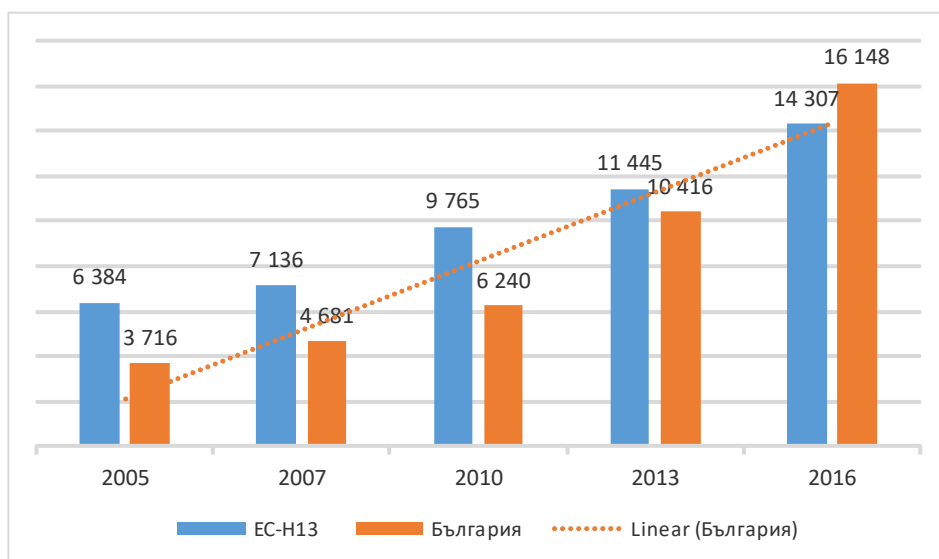
Фиг. 1. Стандартен производствен обем на стопанство

На фигура 2. *Стандартен производствен обем на хектар* забелязваме контрастна картина – България като че ли е „застинала“ през 2016 спрямо 2005 г., като дори се наблюдава спад през изследвания период. От друга страна, за съвкупността ЕС-Н13 е налице осезаем прираст, което показва по-голяма устойчивост на конюнктурните колебания през годините. От това следва, че българското земеделие би могло да черпи опит, т.нар. „добри практики“, от сродните земеделски стопанства в новите страни членки при съблюдаване на природните ограничения и дадености.

Фиг. 2. Стандартен производствен обем на хектар

Последният показател, който се разглежда на фигура 3. е *Стандартен производствен обем на ГРЕ*. И на тази фигура изглежда, че България се справя чувствително по-добре с прираст от 4 пъти на този показател при едва малко над 2 пъти средно за ЕС-Н13. Както обаче вече стана на въпрос, загубата на ГРЕ в България е много по-осезаема от която и да е друга страна членка в съвкупността. Това води до безвъзвратно обезлюдяване на огромни територии на страната в т.нар. селски райони.

Фиг. 3. Стандартен производствен обем на ГРЕ

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Развитието на земеделската структура на България е с подчертано дуалистичен характер, при който се наблюдават множество малки земеделски стопанства, които бързо прекратяват своята дейност, и малко на брой големи стопанства, които са с подчертано производствено направление във високо-механизираните зърнени и маслодайни култури. Това води до неустойчива, силно зависима среда от международната пазарна конюнктура. Налице е неизползване потенциала на родното производство спрямо традициите и природните дадености на България. Въпреки членството на страната в ЕС тази характерна особеност не се смекчи, а напротив – получи се задълбочаване на проблема, подсилено и от деформираната с влошена рационалност аграрна структура.

Прилагането на ОСП в България за периода 2014–2020 г. следва да подпомага цялостното развитие на селското стопанство, за да се гарантира разпростирането на ефекта му върху повече земеделски стопани в селските райони на страната. Това, от своя страна, ще доведе до задържане на заетостта в селските райони, а оттам и до спиране на миграцията към градските центрове и обезлюдяването на обширни територии в България. Необходим е комплексен подход за развитие на селското стопанство в България с акцент върху развитие на селските райони, дори е необходимо прехвърляне на финансови ресурси между двата стълба на ОСП чрез прилагане на разнородни и специфични мерки, отговарящи на особеностите на всеки район.

Изоставане на българските земеделски стопанства от тези в ЕС-Н12 по отношение на показателя „СПО на ха“, което доказва неефективното използване на ограничените уникални ресурси в земеделието на България. Прекомерното, едностранчиво развитие на произвежданата продукция води до невъзможност за „догонване“ на съпоставими с България икономики.

Показателят „СПО на ГРЕ“, който отчита интензитета на натоварване на трудовите ресурси в земеделието и тяхната производителност, е с подобрение от почти 4 пъти през 2016 спрямо 2005 г. Трябва да се вземе под внимание фактът, че ГРЕ са намалели през същия период с 2,62 пъти (изчисления на автора по данни от Евростат).

Според анализирания показател „СПО на стопанство“ България изпреварва страните от ЕС-Н12 след 2013 г. Въпреки това чувствително подобрение, което според мен се получава основно заради огромния брой отпаднали земеделски стопанства, българските земеделски стопанства са с над два пъти по-ниска стойност спрямо ЕС-28.

REFERENCES:

1. **Byanova, N.** Efekti na Evropeiskata energiina politika varhu balgarskia elektroenergien pazar, in *Balgarskata iekonomika deset godini v Evropeiskia sayuz*, p. 179 FastPrintBooks, 2017, ISBN 978-619-7312-3 (in Bulgarian)
2. **Dimanov, D.** Evropeiska politika v oblastta na okolnata sreda – razvitie i osnovni rezultati in *Prilagane na integriran podhod v iкономическата политика на EU*, p. 49, Ai end Bi, Veliko Tarnovo, 2017, ISBN 978-619-7281-29-3 (in Bulgarian)
3. **Dimitrova, V.** Vazmozhnosti za optimalno upravlenie na portfeil ot proekti v usloviyata na resursni ograchenia, NVU “Vasil Levski”, V. Tarnovo, 2018, p. 6, ISBN 978-1004-753-265-6 (in Bulgarian)
4. **Lybenov, L.** Pazari i realizatsia na zemedelski produkti, UI “Angel Kanchev”, 2016, p. 22, ISBN 978-619-207-039-7 (in Bulgarian)
5. **Marinov, E.** Vanshotargovskite otnoshenia na Bulgaria in *Balgarskata iekonomika deset godini v EU*, p. 196, Fast Print Books, 2017, ISBN 978-619-7312-3 (in Bulgarian)
6. **Mateev, I.** Iкономически връзки на EU sas stranite/teritoriite ot Iztochna Azia in *Prilagane na integriran podhod v iкономическата политика на EU*, p. 145, Ai end Bi, Veliko Tarnovo, 2017, ISBN 978-619-7281-29-3 (in Bulgarian)
7. **Naama, K.** Trudnosti svarzani, s formiraneto na kapital v razvivastite se strain, *Magazine Narodnostopanski arhiv*, year LII, book 1, 1999, p.53, ISSN 0323-9004 Svistov (in Bulgarian)
8. **Pencheva, P.** Vizhdane za usloviyata i faktorite, vliasti varhu proizvoditelnostta na truda in *Magazine Industrialen menidmant*, 2016, 13 (2), p. 7, ISSN 1312-3793 (in Bulgarian)
9. **Stoyanova, St.** Strukturni uprazhnenia po ustoychivo razvitie. V. Tanovo: Ai end Bi, 2016, p. 21, ISBN 978-619-7381-64-0 (in Bulgarian)
10. **Hristova, V.** Predpriemachestvoto – teoriteichni osnovi i prakticheski izmerenia. V. Tarnovo: Abagar, 2013, p. 39, ISBN -978-619-168-062-7 (in Bulgarian)
11. **Tsanevska, V.** Risk management – etapi i koncepcii za upravlenie na bankovia risk. *Socialno-ikonomicheski analizi*, book 2/2017 (12), p. 135–136, ISSN: 1313-6909 (in Bulgarian)
12. **Petrova, P. 2018:** Principles of sustainability reporting and disclosure, Forum on Studies of Society (FSS) International Conference on Social Sciences and Humanities, Chieti Pescara, Conference volume, vol. 2/2018, pp 57-69 ISBN 978-606-26-1012-8, <http://fssconference.ro/book-of-proceedings-2018/>
13. [http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Glossary:Standard_output_\(SO\)](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Glossary:Standard_output_(SO))
14. [http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Glossary:Annual_work_unit_\(AWU\)](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Glossary:Annual_work_unit_(AWU))

За контакти:

Иван Руменов Бянов, главен асистент, доктор
Служебен адрес: гр. Велико Търново 5000, ул. „Арх. Георги Козаров“ № 1
ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, Стопански факултет,
катедра „Икономическа теория и МИО“
Ел. поща: byanov2003@abv.bg
